

Скороход І.С., Миронюк І.М.

ДІЯЛЬНІСТЬ ТНК НА СВІТОВОМУ НАФТОВОМУ РИНКУ

У статті розглянуто тенденції діяльності ТНК на нафтовому ринку. Також досліджено основні зміни, що впливають на положення нафтових ТНК та наведено позиції провідних нафтових транснаціональних корпорацій на світовому ринку.

Ключові слова: транснаціональні корпорації (ТНК), альянси, інтеграційні об'єднання, нафтовий ринок.

Постановка проблеми. Сучасні транснаціональні корпорації – унікальний феномен світової економіки. ТНК формують її фінансовий центр, який глобально впливає на функціонування й розвиток світового виробництва продуктів, послуг, знань, інформації, інтелектуального капіталу, глобального ринку робочої сили, а також визначають й спрямовують світове виробництво природної сировини, палива та електроенергії, сучасної техніки, конструкційних матеріалів, технологічних знань, інформації, інформаційних мереж, озброєнь.

Дедалі більшого розвитку набувають нафтові ТНК. Останнім часом спостерігається тенденція зменшення ролі провідних нафтових ТНК з розвинених країн у світовому нафтовидобутку та нафтопереробці й посилення позицій нафтових ТНК з країн, що розвиваються. Тому такі тенденції обумовлюють необхідність аналізу діяльності ТНК, оскільки ці нові потужні ТНК будуть визначати вектори й динаміку розвитку світового ринку нафти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні зміни в діяльності ТНК, знайшли своє відображення в багатьох дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Цьому питанню присвячено праці Дж. Гелбрейта, Д.Г. Лук'яненка, В.В. Рокочі, А.В. Березного, О.В. Богаєвської, Н.А. Волгіна, Е. Касаєв, А. Кузнецов та ін. Особливості діяльності

нафтових компаній в Україні досліджували Х.В. Горбова, І.В. Довгаль, Я. Касьянов, О.В. Немировська, О.Є. Перфілова, О.В. Підчоса та ін.

Водночас деякі проблеми розвитку та зміни діяльності ТНК не є повністю розкритими. Особливо це стосується нафтових ТНК, оскільки нафтова промисловість є найважливішою складовою світового паливно-енергетичного комплексу.

Метою статті є дослідження особливостей діяльності нафтових компаній на світовому ринку в сучасних умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Сучасні транснаціональні корпорації визначають динаміку розвитку світової економіки. Нові потужні ТНК прагнуть визначати вектори й динаміку розвитку світового ринку нафти за рахунок збільшення їх сукупних й зарубіжних активів, розширення бази нафтогазових ресурсів.

Діяльність світових ТНК на нафтовому ринку залежить від значної кількості умов. По-перше, нафтовий ринок є надзвичайно перспективним, оскільки нафта була й залишиться основним джерелом первинної енергії, споживання якої неухильно розширюється у зв'язку із подальшим розвитком світової економіки. На частку нафти в загальному світовому енергобалансі 2016 р. доводилось близько 40%, тоді як використання вугілля становило 27%, природного газу – 23%, ядерного палива – 7,5% й гідроенергії – близько 2,5% [3].

По-друге, залежить від структури видобутку й споживання нафти та нафтопродуктів в світовій економіці. Наразі нафта видобувається у всіх частинах світу, за винятком Антарктиди. Доведені світові запаси нафти станом на 2016 р. становлять 1208,2 млрд барелів. Потенційні запаси нафти за останніми даними оцінюються в 2614 млрд барелів. Першу десятку країн за розвіданими запасами нафти відображено на рис. 1.

© Скороход Ірина Святославівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

Миронюк Ілона Михайлівна, студентка Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

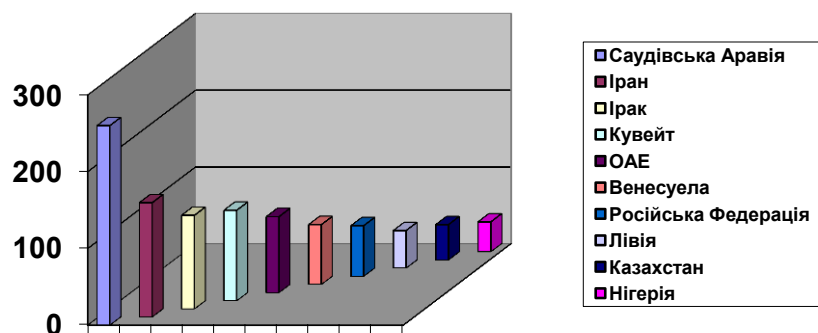

Рис. 1. Десятка країн-лідерів по видобутку нафти, 2016 р. [3]

Як видно із рис. 1, абсолютним лідером за доведеними запасами нафти є Близький Схід (Саудівська Аравія, Кувейт, Іран, Ірак, ОАЕ), на його частку припадає близько 61,5% від загального обсягу. При цьому близько 22% світових запасів припадає на Саудівську Аравію. Євразія володіє 12% світових запасів, з яких 6,6% припадає на Російську Федерацію. Значна частка (18%) припадає на країни Америки – Північної та Латинської. Серед лідерів – Мексика, Венесуела та США. Окрім того, у першу десятку входять Казахстан (Середня Азія) та Нігерія (Західна Африка).

Протягом останніх років провідні нафтові ТНК для поповнення власної ресурсної бази змушені активно переорієнтуватись на важкодоступні джерела нафтової сировини, наприклад, поклади на континентальному шельфі та в регіонах з важкими природнокліматичними умовами, а також на так звані важковидобувні запаси. Так, якщо ще у 2006 р. важкодоступні запаси складали лише 17% із усіх доведених запасів компанією ExxonMobil, то до 2016 р. їх частка досягла майже 50%. Аналогічні зміни спостерігаються й в інших нафтових ТНК. Перехід до розробки нетрадиційних покладів передбачає подорожчання видобутку, збільшення капітальних та поточних витрат, а тому – зниження операційного прибутку компаній [1].

Ще одна суттєва зміна, що впливає на положення нафтових ТНК – різке підвищення в балансі видобутку й споживання енергоресурсів нафтової складової. Цим обумовлена глобалізація газового ринку, у свою чергу тісно пов'язана з іншим технологічним проривом – розповсюдженням технологій зрідження газу та можливістю його транспортування за допомогою спеціалізованого танкерного флоту у будь-яку точку земної кулі. Для нафтових корпорацій такі зміни неможливо розглядати як

позитивні. Провідні гравці багато в чому самі ініціювали прискорений розвиток газових ресурсів, оскільки намагались компенсувати скорочення доступу до запасів нафти. В результаті виявилось, що частка видобутку газу серед іншої вуглеводневої сировини до 2015 р. перевищила 40% (в Exxon Mobil досягла майже 50%) та продемонструвала тенденцію послаблення провідних ТНК.

Для виявлення поточного становища компаній у світовій корпоративній ієрархії зазвичай використовують рейтинги, побудовані на основі певного ключового показника. Для нафтової галузі вони найчастіше складаються на базі одного із трьох параметрів: ринкової капіталізації, доведених запасів вуглеводневої сировини й обсягу добового видобутку нафти, зведеного до нафтового еквіваленту. Кожна із цих характеристик важлива для визначення місця конкретної компанії в загальному корпоративному табелі про ранги й порівняння позицій провідних ТНК на світовому нафтовому ринку [2].

Розглянемо позиції провідних нафтогазових компаній згідно з рейтингом американського журналу Forbes. Рейтинг Forbes Global 2000 розглядає провідні світові компанії у всіх основних галузях світової економіки. Компанії оцінюються за чотирма показниками – виручкою, чистим прибутком, активами (згідно звітності за останній рік) та їх ринковою вартістю. Для нафтової галузі рейтинги найчастіше складаються на базі одного із трьох параметрів: ринкової капіталізації, доведених запасів вуглеводневої сировини й обсягу добового видобутку нафти, зведеного до нафтового еквіваленту [2]. Тому рейтинг вважається цілком достовірним та надійним, оскільки компанії піддаються всебічному аналізу (табл. 1).

Таблиця 1

ТНК-лідери нафтогазової промисловості
(за рейтингом Forbes Global 2000, 2016 р.)*

Компанія	Позиція в рейтингу	Країна базування	Виручка, млрд. дол.	Прибуток, млрд. дол.	Активи, млрд. дол.	Ринкова капіталізація, млрд. дол.
Exxon Mobil	1	США	433,5	41,1	331,3	407,4
Royal Dutch Shell	4	Нідерланди	470,2	30,9	340,5	227,6
PetroChina	7	КНР	310,1	20,6	304,7	294,7
Petrobras-Petroleo Brasi	10	Бразилія	145,9	20,1	319,4	180,0
BP	12	Великобританія	375,5	25,7	292,5	147,4
Chevron	15	США	236,3	26,9	209,5	218,0
Газпром	18	Російська Федерація	117,6	31,7	302,6	159,8
Total		Франція	216,2	15,9	213,0	132,4
Sinopec-China Petroleum	24	КНР	391,4	11,6	179,8	104,2
Conoco Phillips	27	США	230,9	12,4	153,2	98,8

*Складено за: [4]

У табл. 2. представлено десять лідируючих компаній нафтогазового сектора за рейтингом Forbes Global 2000 на 2016 р. Серед них три компанії із США (Exxon Mobil, Chevron та Conoco Phillips), три із розвинених країн Європи (Royal Dutch Shell, BP, Total), дві базуються в КНР

(PetroChina, Sinopec-China Petroleum) й по одній в Російській Федерації (Газпром) та Бразилії (Petrobras-Petroleo Brasi).

Відомим є інший рейтинг найбільших нафтових компаній за обсягами видобутку і переробки нафти (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги видобутку і переробки нафти провідними ТНК (2005–2016 рр.), млн бар./день*

ТНК	Обсяги видобутку			Обсяги нафтопереробки		
	2005	2010	2016	2005	2010	2016
BP	1,9	2,5	2,1	2,9	2,3	2,3
Exxon Mobil	2,5	2,4	2,3	5,5	5,3	5,2
Shell	2,2	1,6	1,5	2,3	2,8	2,6
Total	1,4	1,4	1,2	2,1	2,5	1,9
Chevron	1,9	1,8	1,8	2,1	2,0	1,8
Eni S.p.A	0,8	1,0	0,8	0,8	0,7	0,6
PetroChina	2,1	2,3	2,4	1,5	2,3	2,7
CNOOC	0,8	0,9	0,9	2,0	3,7	4,4
Sinopec	0,5	0,5	0,7	0,8	1,2	1,3
Роснафта	1,5	2,2	2,4	0,4	1,0	1,1
Лукойл	1,6	2,0	1,8	0,6	1,2	1,3

*Складено за: [4]

Як видно із табл. 2, провідні позиції компаній аналогічні позиціям попереднього рейтингу. На першому місці за видобутком нафти у 2016 р. були китайська ТНК PetroChina й російська Роснафта (по 2,4 млн бар./день) на другому Exxon Mobil (2,3 млн бар./день), й на третьому

нідерландсько-британська компанія BP (2,1 млн бар./день). За обсягами переробки безспірним лідером є Exxon Mobil (5,2 млн бар./день), другу позицію посіла ще одна китайська компанія CNOOC (4,4 млн бар./день), а на третьому – китайська ТНК PetroChina (2,7 млн бар./день).

Таким чином, західні ТНК дещо втратили позиції у порівнянні із національними компаніями, а також корпораціями з країн-виробників вуглеводневої сировини (КНР, Російської Федерації, Бразилії), але їх рейтинги в аналізованому періоді залишились досить стабільними. Наприклад, ТНК Exxon Mobil, Shell, BP та ін. традиційно посідають перші місця в першій десятці різних рейтингів, що дозволяє зробити висновок успішність реалізованої ними стратегії, котра змогла забезпечити досить ефективну адаптацію в несприятливих для ТНК ринкових умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проаналізувавши рейтингові оцінки нафтогазових компаній, лідерами є кілька ТНК із розвинених країн, зокрема Exxon Mobil, Chevron, Conoco Phillips (США), Royal

Dutch Shell (Нідерланди), BP (Великобританія), Total (Франція) та інші й корпорації, що базуються в країнах, що розвиваються (PetroChina, Sinopec-China, Китай) Petroleum Petrobras-Petroleo Brasi (Бразилія) та ін. Західні ТНК мають тенденцію до зниження обсягів видобутку й переробки при одночасній певній стабільності виробничих показників, тоді як інша група корпорацій демонструє збільшення обсягів видобутку й виготовлення продуктів нафтопереробки. Проте, спільною особливістю є загальне скорочення доступу до контролю над джерелами сировини. Це стимулює пошук нових стратегій діяльності на нафтових ринках, зокрема злиття, поглинання, утворення альянсів та інших інтеграційних об'єднань, посередницької діяльності з подальшим розподілом сировини та ін.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березной А.В. Глобальные нефтегазовые корпорации в меняющемся мире / А.В. Березной // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 5. – С. 3–14.
2. Зименков Р. Американские ТНК за рубежом: стратегия, направления, формы / Р. Зименков, Е. Романова // Мировая экономика и международные отношения. – 2015. – № 8. – С. 45–53.
3. Рейтинг 100 найкрупніших нефінансових світових ТНК за рівнем зарубіжних активів та індексом ТНІ-транснаціональності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://businessforecast.by/partners/ratings/492>.
4. The World's Largest Companies 2016 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/steveschaefer/2016/05/25/the-worlds-largest-companies-2016/#2f03bf8e45a6>.

REFERENCES

1. Bereznoi A. V. (2014) Globalnye neftegazovye korporatsii v meniaiushchemsia mire [Global oil and gas corporations are in the changing world] / A. V. Bereznoi // Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia. – № 5. – p. 3–14. [in Russian].
2. Zimenkov R. (2015) Amerikanskіe TNK za rubezhom: strategіia, napravleniia, formy [American TNC abroad: strategy, directions, forms] / R. Zimenkov, E. Romanova // Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia. – № 8. – p. 45–53. [in Russian].
3. Reitynh 100 naikrupnishykh ne finansovykh svitovykh TNK za rivnem zarubizhnykhaktiviv ta indeksom TNI-transnatsionalnosti [Rating of the 100 largest non-financial world TNC by the level of foreign assets and the TNI-transnationality index] // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://businessforecast.by/partners/ratings/492>. [in Ukrainian].
4. The Worlds Largest Companies 2016 // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu :<https://www.forbes.com/sites/steveschaefer/2016/05/25/the-worlds-largest-companies-2016/#2f03bf8e45a6>. [in English].

Одержано 10.03.2017 р.